

Mihajlo
Kocjubinski

SJENE
ZABORAVLJENIH
PREDAKA

S ukrajinskoga preveo
Filip Badanjak

Zagreb, 2023.

disput

Ivan je bio devetnaesto dijete u guculskoj* obitelji Palijčuk. Dvadeseto i posljednje bila je Anička.

Ne zna se jesu li vječni šum Čeremoša** i naricanje planinskih potoka, koji su ispunjavali samotnu kuću na visokom proplanku, ili tuga crnih smrekovih šuma plašili dijete, ali Ivan je stalno plakao, kričao noću, slabo rastao i gledao majku tako dubokim, starački razumnim pogledom da je ona zabrinuto od njega okretala glavu. U strahu je čak mnogo puta pomislila kako to nije njezino dijete. Babica nije pazila pri porodu, nije okadila kuću, nije zapalila svijeće i lukava je vještica njezino dijete zamijenila svojim vražićkom.

Teško je raslo dijete, ali ipak je odrastalo, i nisu se ni snašli, a već mu je trebalo sašiti hlače. Ali i dalje je bilo čudno. Gleda ispred sebe i vidi nešto daleko i nikome poznato ili bez razloga kriči. Hlače mu padaju, a ono stoji nasred kuće, sklopilo oči, razjapilo usta i vrišti.

* Guculi – etnička skupina Ukrajinaca koja nastanjuje istočne Kar-pate.

[Sve su bilješke prevoditeljeve – op. ur.]

** Čeremoš – rijeka u ukrajinskim Karpatima.

Tada bi mati vadila lulu iz usta i, zamahnuvši prema njemu, ljutito vikala:

– Proklet bio! Ti, vrazji porode! Nestao, dabogda, u jezeru i šašu!...

I on bi nestajao.

Kotrljao se zelenim pašnjacima, malen i bijel poput glavice maslačka, neustrašivo je zalazio u tamnu šumu gdje su mlade smreke mahale nad njim granama kao medvjeđim šapama.

Odatle je gledao planine, bliske i daleke vrhunce koji su se plavjeli na nebu, crne smrekove šume s njihovim modrim dahom, jasno zelenilo ograđenih sjenokoša koje su poput zrcala blještale u drvenim okvirima. Pod njim, u dolini, ključao je hladni Čeremoš. Po dalekim brežuljcima drijemala su na suncu usamljena imanja. Bilo je tako tiho i tužno, crne su smreke bez prestanka spuštale tugu svoju u Čeremoš, a on ju je nosio dolinom i raspredao.

– Iva!... He-ej! – dozivali su Ivana od kuće, ali on ih nije čuo. Skupljao je maline, pucketao lišćem, pravio zviždaljku ili pištao u travu pokušavajući oponašati glasanje ptica i sve te zvukove koje je čuo u šumi. Jedva primjetan u šumskom zelenilu, brao je cvijeće i ukrašavao njime svoj slamnati šešir, a kad bi se umorio, lijegao je negdje pod sijeno koje se sušilo na ostrvama i svojim su ga pjevom uspavljivali i budili planinski potoci.

Kada je Ivan navršio sedam godina, na svijet je gledao drukčije. Mnogo je toga već znao. Umio je pronalaziti ljekovite trave – odoljen, velebilje i gorski blaženak, razumio je o čemu kriješti škanjac, kako je nastala kukavica, a kada je o svemu tome pričao doma, majka

ga je gledala u nedoumici: možda on s njima razgovara? Znao je da na svijetu vlada nečista sila, da Aridnik* upravlja svime; da je šuma puna šumskih duhova koji ondje napasaju svoju stoku: jelene, zečeve i srne; da ondje luta veseli čugajstir** koji odmah zove prolaznike na ples i proždire njavke***; da u šumi živi glas sjekire. Poviše, po bezvodnim udaljenim vrhovima planina, njavke plešu svoja beskonačna kola, a među stijenama skriva se ščeznik****. Mogao bi pripovijedati i o rusalkama***** koje za lijepa dana izlaze iz vode na obalu kako bi pjevale pjesme, izmišljale priče i molitve, i o utopljenicima koji po zalasku sunca suše svoja blijeda tijela na kamenju u rijeci. Svakakvi zli duhovi ispunjavaju stijene, šume, provalije, kuće i torove te vrebaju kršćanina ili stoku kako bi im nanijeli štetu.

Ne jednom, probudivši se usred noći u mrtvoj tišini, drhtao je ispunjen strahom.

Cijeli je svijet bio poput bajke, pun čudesa, tajanstven, zanimljiv i strašan.

Sad je već imao obaveze; slali su ga da pase krave. Gonio je u šumu svoju Žutulju i Modrulju i dok bi se one utapale u valovima šumskih trava i mladih smreka i već mu se otud javljale kao ispod vode tužnim zvonom

* Aridnik – zao duh; u guculskoj mitologiji zajedno s Bogom sudjelovao u stvaranju svijeta.

** Čugajstir – šumski duh poznat samo u vjerovanjima žitelja ukrajinskih Karpata.

*** Njavke – duhovi utopljenica i nekrštene ženske novorođenčadi.

**** Ščeznik – u ukrajinskoj mitologiji demon koji se iznenada pojavljuje i iznenada nestaje.

***** Rusalke – vodene vile u slavenskoj mitologiji.

svojih zvonaca, on bi sjedao negdje na obronak planine, vadio sviralu i svirao jednostavne melodije koje je naučio od starijih. Međutim, ta ga glazba nije zadovoljavala. Ljutito bi bacaо sviralu i slušao neke druge melodije koje su živjele u njemu; nejasne i nedokučive.

Odozdo se do Ivana uzdizao i planine preplavljivao gluh šum rijeke, a u njega je s vremena na vrijeme kapao bistar zvuk zvona. Iza smrekinih grana provirivale su snuždene planine, napojene tugom sjena od oblaka koji su brisali blijed osmijeh sjenokoša. Planine su svako malo mijenjale svoje raspoloženje: kada se sjenokoša smijala, šuma se mrštila. I kako je teško bilo zagledati se u to živahno lice planina, tako je teško bilo djetetu uhvatiti čudesnu melodiju pjesme koja se izvijala, trepetala krilcima oko samoga uha i nije se otkrivala.

Jednom je ostavio svoje krave i uzverao se na sam vrh. Jedva primjetnom stazicom uspinjao se sve više kroz gustu šikaru blijede paprati, bodljikave kupine i maline. Lagano je skakao s kamena na kamen, prelazio preko izvaljenih stabala, probijao se kroz krošnje grmova. Za njim se iz doline uspinjao vječni šum rijeke, rasle su planine i već su se na nebeskom svodu uzdizali plavetni obrisi Čornogore*. Dugačke, obješene trave prekrivale su sada obronke planine, kravlja zvonca odazivala su se kao dalek uzdisaj, sve se češće pojavljivalo veliko kamenje koje je sve dalje, na samom vrhu, tvorilo kaos polomljenih stijena prošaranih lišajem, udavljениh, u zmijskom zagrljaju, korijenjem smreka. Pod Ivanovim je nogama svaki kamen prekrivala riđa mahovi-

* Čornogora – najviši planinski masiv ukrajinskih Karpat.

na, gruba, meka i svilena. Topla i nježna, krila je u sebi suncem pozlaćenu vodu ljetnih kiša, svijala se i obavijala noge kao jastuk od paperja. Kovrčavo grmlje brusnica i borovnica pustilo je svoje korijenje u dubine mahovine, a odozgo je sipilo rosom crvenog i plavog šumskog voća.

Tu je Ivan sjeo da se odmori.

Nježno su nad njim zvonile iglice smreka, pomiješavši se sa šumom rijeke. Sunce je zlatom preplavilo duboku dolinu, zazelenilo trave, negdje se pušio plavkast dim iz ognjišta, iza Igreca* baršunastim se tutnjem kotrljala grmljavina.

Ivan je sjedio i slušao, potpuno zaboravivši da mora čuvati krave.

I najednom, u toj zvonkoj tišini, čuo je tihu glazbu koja mu je tako dugo i neuhvatljivo kružila oko uha da mu je postajalo mučno! Ukočen i nepomičan, ispružio je vrat i s radosnom napetošću lovio čudnu melodiju pjesme. Ljudi tako nisu svirali, barem ih on nikada nije čuo. Ali tko je svirao? Uokolo je bila pustoš, sama šuma, i nigdje nije bilo ni žive duše. Ivan se osvrnuo na stijene; i protrnuo. Na kamenu, kao na konju, sjedio je "on"; ščeznik, nakrivio je oštru bradicu, nagnuo rogove i, sklopivši oči, puhao u frulu. "Nema mojih koza... Nema mojih koza..." – razlijegala se žalosno frula. Kad ono, rogovi se uzdigli, obrazi napuhali i rastvorile se oči. "Evo mojih koza... Evo mojih koza..." – poskočili su radosno zvukovi, i Ivan je s užasom ugledao kako su, probivši se kroz grane, glavama zatresli bradati jarci.

* Igrec – planina u ukrajinskim Karpatima.

